

Biblioteka
NAUČNI SKUPOVI

Urednice:

Prof. dr Biljana Mišić Ilić

Prof. dr Vesna Lopičić

Glavni i odgovorni urednik:

Prof. dr Bojana Dimitrijević

Akademski odbor:

Prof. dr Vesna Lopičić

Prof. dr Đorđe Vidanović

Prof. dr Biljana Mišić Ilić

Prof. dr Mihajlo Antović

Prof. dr Miloš Kovačević

Prof. dr Sofija Miloradović

Prof. dr Slávka Tomaščíková

Prof. Walter Epp

Prof. dr Colin Nickolosn

Prof. dr Yunichi Toyota

Prof. dr Snežana Bilbija

Prof. dr Marija Krivokapić

Sekretari konferencije:

Aleksandar Pejčić

Vladimir Figar

Recenzenti:

Prof. dr Sofija Miloradović

Prof. dr Snežana Bilbija

Prof. dr Vladimir Jovanović

Univerzitet u Nišu
Filozofski fakultet

JEZIK, KNJIŽEVNOST, ZNAČENJE
JEZIČKA ISTRAŽIVANJA

Zbornik radova

Urednice:
Biljana Mišić Ilić
Vesna Lopičić

Niš, 2016.

УДК 81'23:81'373.612.2

741.5:32

81'42:741.5

Вања Миљковић

Институт за српски језик САНУ, Београд

(ДЕ)КОМПРЕСИЈА КАО СЕМАНТИЧКИ МЕХАНИЗАМ У ПОЛИТИЧКОЈ КАРИКАТУРИ¹

Сажетак: У раду се разматра однос компресије и појмовне интеграције у Фо-конијеовој и Тарнеровој когнитивнолингвистичкој терији. Аутор сматра да појмовна интеграција и компресија, иако се често преплићу, нису исти механизми и предлаже минимални тропросторски модел за проучавање директне компресије. Са друге стране, индиректна компресија се ослања на метафоричке везе и остварује се у моделу појмовне интеграције. Разлику између директне и индиректне компресије аутор илуструје примерима политичких карикатура из опуса познатог српског карикатуристе Предрага Кораксића Коракса. Детаљна анализа одабраних карикатура показала је да се предложеним моделима директне и индиректне компресије могу осветлити различити (де)компресивни механизми и објаснити потенцијалне варијације у разумевању сликовног наратива.

Кључне речи: компресија, појмовна интеграција, примарне метафоре, политичка карикатура, когнитивна лингвистика

Политичка карикатура представља изазовно поље мултидисциплинарних истраживања. Шездесетих година она је привлачила пажњу социолога² и теоретичара хумора³, а нешто раније за њу су се занимала и психоанализа.⁴ Како социолошки оријентисана теорија политичке карикатуре разматра спољашње чиниоце који се рефлектују у овом културном артефакту (друштвено-историјски контекст у коме се карикатура објављује, сам карикатуриста, издавач, публика), не чуди што се почетком осамдесетих јавила и потреба за конституисањем теорије која ће у фокус истраживања ставити комуникативну димензију карикатуре. Тако се у раду Медхурста и Десоузе (Medhurst & Desousa 1981) карикатура посматра као реторичка форма, чиме је посебна пажња усмерена

¹ Rad je urađen u okviru projekta 178009: *Lingvistička istraživanja savremenog srpskog književnog jezika i izrada Rečnika srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika SANU*, koji u finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

² Видети, на пример, радове Streicher L. "On a Theory of Political Caricature" (1967) и Coupe W. A. "Observation on a Theory of Political Caricature" (1969).

³ Овде мислимо, пре свега, на студију А. Кестлера „Act of Creation“ из 1964. године, у којој аутор разматра три реализације креативности: уметност, хумор и науку. Пишући о хумору, аутор се дотиче и питања карикатуре.

⁴ Medhurst & Desousa (1981) као пример психоаналитичког приступа карикатури наводе Kris E. *Psyhoanalytic Explorations in Art*, New York: International University Press, 1952.

на елементе графичког убеђивања. Такав угао посматрања ауторима је омогућио да и пре когнитивнолингвистичког приступа говоре о компресији као механизму настанка карикатуре и *отпакивању* као механизму њеног разумевања (Medhurst, Desousa 1981: 219–220). У том светлу они даље објашњавају и чињеницу да једна карикатура може имати више различитих читања, у зависности од тога са којим слојевима компресоване структуре читалац „резонује“.

Развој теорије појмовних метафора и успостављање теорије појмовних интеграција проширили су видокруг интересовања лингвиста и на нејезичке продукте човековог мишљења. Фоконије и Тарнер (Fauconnier, Turner 2002: 8) експлицитно наводе да њихова теорија обухвата низ разноврсних језичких и нејезичких феномена, међу којима су и карикатуре. У анализи политичких карикатура о 11. септембру, Берген (Bergen 2003) карикатури прилази управо као креативној употреби когнитивних механизма као што су појмовна интеграција, појмовна метафора и културни модели. Коулсон (Coulson 2005) у раду о хумору и појмовној интеграцији разумевање карикатуре види као растављање бленде на улазне просторе, од којих је један апстрактни наративни сценарио, а други простор релевантних информација акивираних друштвено-политичким визуелним садржајем. Теорија појмовних интеграција коришћена је и како би се објаснила модификација идиомских израза као стратегија у осмишљавању карикатуре (Džanić 2013). Иако су, очигледно, различити аспекти теме већ испитивани из когнитивнолингвистичког угла, мало пажње је, колико нам је познато, посвећено управо оном когнитивном феномену који је примећен већ на почецима разматрања комуникацијске димензије карикатуре: компресији и декомпресији.

Корпус за наше истраживање чине карикатуре познатог домаћег аутора Предрага Кораксића Коракса, добављене из двају извора: из штампане антологије Corax Danas (Dan Graf, Београд, 2007) и са сајта www.pescanik.com. Како циљ нашег истраживања није опис Кораксовог опуса нити анализа рефлексије друштва у његовом делу – већ разматрање (де)компресије као појмовног механизма, у раду ћемо детаљније приказати анализу девет репрезентативних карикатура. Поред тога, пошто је у фокусу нашег интересовања у овом раду (де)компресија а не појмовна интеграција – којом ћемо се бавити онолико колико разматрање компресије то буде захтевало – питање је колико је методолошки оправдано преузети аналитички апарат који је изворно конструисан за истраживање појмовне интеграције. Због тога ћемо прво преиспитати статус компресије у Фоконијеовом и Тарнеровом аналитичком моделу.

1. Теоријска разматрања

1.1. Ка моделу за анализу компресије: компресија и појмовна интеграција

Фоконије и Тарнер компресију виде као један од основних циљева принципа достизања људске мере (Fauconnier, Turner 2002: 312). Ови аутори сматрају да су појмовни оквири *по људској мери* лако когнитивно доступни јер

припадају нашем основном, свакодневном искуству – то су обрасци једноставних, најчешће чулних, интенционалних ситуација са јасном и директном каузалношћу и малим бројем актера (Fausonnier, Turner 2002: 312). У том смислу свођење више улазних простора на једнопросторски амалгам (бленду) несумњиво представља и претварање когнитивно сложеније у когнитивно једноставнију структуру. Најједноставнији облик компресије се уочава у тзв. једнооквирним мрежама – један улазни простор је давалац организационог оквира, који се попуњава појмовним материјалом другог улазног простора, што Фоконије и Тарнер називају *компресијом позајмљивањем*. Скаларним виталним релацијама (као што су хронологија и удаљеност⁵), без обзира на то да ли су оне део структуре једног улазног простора или су међупросторске, може се мењати хронотопска величина – просторно удаљени догађаји могу се компресовати у догађаје на истом месту, као што се и хронолошки удаљени догађаји могу компресовати у сукцесивне или симултане. Поред скалирања⁶, компресија може бити постигнута и *синкопом* – квантитивном редукацијом, односно свођењем целе структуре на њен појединачни конституент. Компресију позајмљивањем уочавамо, рецимо, у једном секундарном значењу глагола *измрцварити*: да бисмо разумели шта глагол у примеру *Професор је измрцварио студента на испиту* значи, неопходно је да ситуацију декомпресујемо – да схватимо да се иза предиката који упућује на деструктивни физички контакт налази ситуација нефизичког, менталног контакта. Другачија је компресија омогућила стварање сцене у исказу *Марко од пре неколико година би се супротставио Марку данас* – реч је, очигледно, о синхронизацији временски удаљених ентитета („Марко некад“ и „Марко данас“). Употреба глагола *ићи* у примерима као *Синоћ смо ишли у биоскоп*, очигледан је пример синкопе – ситуацијом кретања, која је само део сложеног догађаја, именује се цео догађај. Три наведена примера јасно показују да се компресија делимично преклапа са метафором и метонимијом – метафора је очигледна када је реч о компресији позајмљивањем, док синкопска компресија илуструје метонимију. Са друге стране, у скалирању се не примећује ни метафорички ни метонимијски ефекат.

Иако је довођење компресије у фокус лингвистичких истраживања неоспорно повезано са теоријом појмовне интеграције⁷, неопходно је поставити питање у каквом су односу та два сазнајна феномена. Јасно је да појмовна интеграција која је вођена принципом достизања људске мере увек повлачи и компресију. Међутим, да ли је компресија без појмовне интеграције могућа? Може ли се, речено Фоконијеовом и Тарнеровом терминологијом, једна сло-

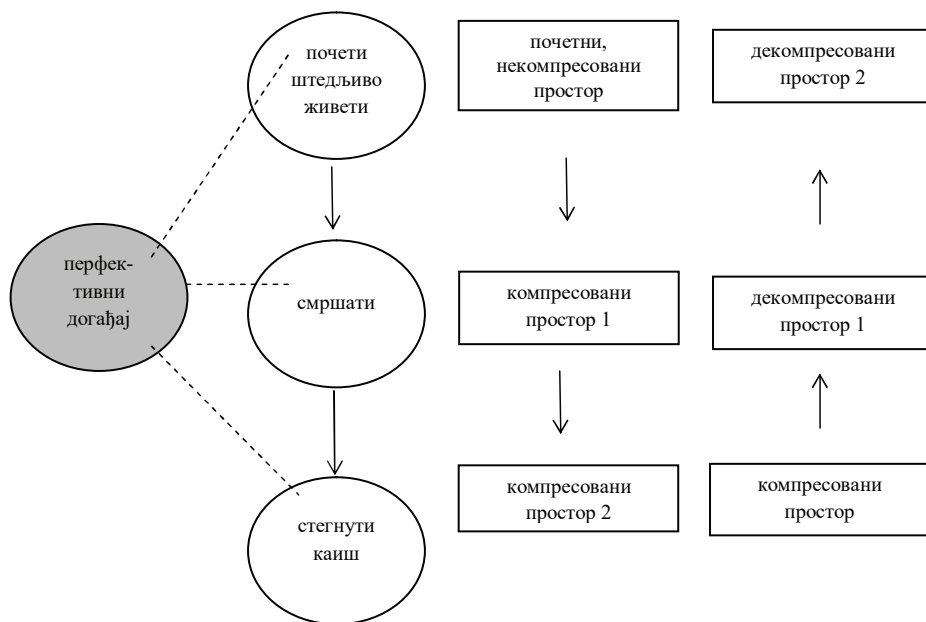
⁵ Фоконије и Тарнер говоре о виталним релацијама *времена* и *простора*. Ми смо овде те релације означили као *хронологију* и *удаљеност*, како би њихова скаларна природа била видљивија.

⁶ Како се компресија скале може остварити и њеним сабијањем и њеним ширењем, сматрамо да је боље користити неутрални термин *скалирање* (према енгл. *scaling*), него, имајући у виду само једну варијанту скалирања, термин превести као *сабијање* или *сажимање*. У истом, неутралном значењу користимо и термин *манипулација скалама*.

⁷ Како то Фоконије и Тарнер кажу – компресија и интеграција су једно лице новчића, декомпресија и дезинтеграција друго (2002: 119).

женија једнопросторска структура компресовати у једну мање сложену, човеку ближу, једнопросторску структуру директно, без посредовања тзв. даваоца оквира? Будући да су у фокусу Фоконијеовог и Тарнеровог интересовања разноврсне инстанце појмовне интеграције, а не компресија сама по себи, разумљиво је да у њиховој типологији експлицитно не налазимо ту могућност. Она је, додуше, имплицитно присутна у принципу *метонимијског стешњивања* (Fauconnier, Turner 2003: 479) који предвиђа да се метонимијски повезани елементи истог простора у бленди могу приказати ближим него што то заиста јесу у свом матичном улазном простору (чиме се њихова изворна корелативност може „сузити“ чак до амалгамске истости). Ову појаву Фоконије и Тарнер илуструју примером персонификације СМРТИ као КОСЦА УБИЦЕ. Улазни простори ове мреже су: КОСАЦ, УБИЦА и СМРТ. Косац убица у бленди има тело есхумираног леша (само скелет), у чему Фоконије и Тарнер (Fauconnier, Turner 2002: 302; 2003: 479) виде управо метонимијском стешњивање: сложени догађајни ланац *умирање – сахрањивање – распадање*, посредством кога се у улазном простору СМРТИ успоставља индиректна релација између узрока смрти и скелета леша, у бленди се компресује у однос део-целина (косац убица, као узрочник смрти – *његово* тело). Слично, и далека улазна метонимијска веза између смрти и свештеника који обично учествује у обреду сахрањивања у бленди је трансформисана у директну везу: смрт косац носи свештеничку одору (Fauconnier, Turner 2002: 303).

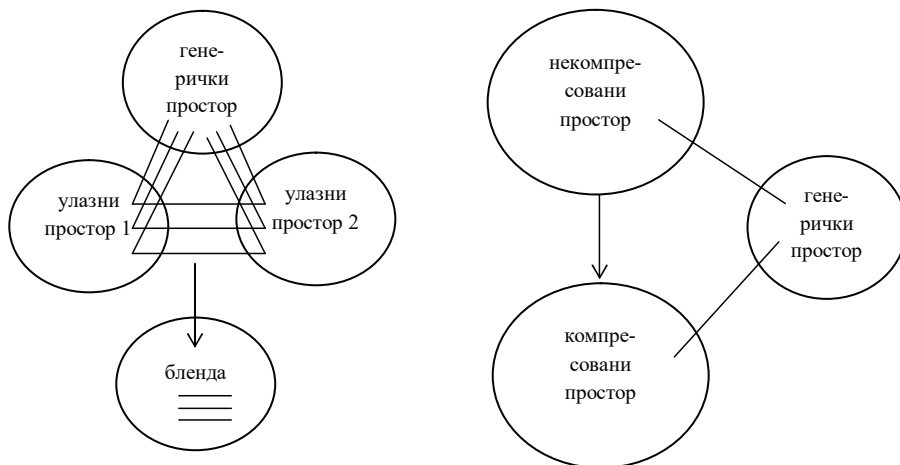
Размотримо однос појмовне интеграције и компресије на једном једноставном примеру – на фразеологизму *стезати / стегнути каиш*, који се дефинише као „*почињати (почети) скромније живети*“. Имамо ли разлога да овај фразеологизам видимо као бленду? Анализа у моделу појмовне интеграције значила би издвајање три ситуације повезане временско-узрочном везом: *почети штедљиво живети* (УП1) → *смршати* (УП2) → *стегнути каиш* (УП3). Међутим, такво линеарно устројство не успева да истакне суштину: улазни простори се овде битно разликују по степену перцептибилности сцене – УП1 је апстрактан, без конкретног перцептибилног садржаја, УП2 доноси чулну представу која је једна од типичних импликација оквира УП1, док је УП3 конкретан, кратак и у целости перцептибилан догађај. У том смислу, УП3 је највише међу понуђеним улазним просторима *по човековој мери*. Посматрање поменутих менталних простора као улазних бацило је, дакле, у сенку њихову међусобну зависност: компресија је на обама нивоима директно видљива у сажимању временско-узрочне скале – УП1 претходи и узрокује УП2, док УП2 претходи и узрокује УП3. Стога би прикладније било говорити о некомпресованом и компресованим него о улазним просторима. Притом, требало би и линеарност у њиховом представљању заменити вертикалношћу.

Дијаграм 1. Компресија и декомпресија на примеру фразеологизма *стегнути каиш*

Можемо, стога, насупрот минималном четворопросторском моделу појмовне интеграције (два улазна, генерички и амалгамски простор) дефинисати минимални тропросторски модел појмовне компресије, који се састоји од *некомпресованог (улазног)*, *генеричког* и *компресованог (излазног)* простора. Излазни простор у том моделу нема статус бленде јер модел располаже само једним улазним простором. Са друге стране, и овај модел захтева постојање генеричког простора који обезбеђује структурну стабилност компресије: у поменутом примеру глаголски вид фразеологизма *стезати / стегнути каиш* подударан је са глаголским видом декомпресоване структуре „почети / почињати штедљиво живети“.

Компресија и појмовна интеграција, како то сугеришу разлике у минималним аналитичком моделима, нису исти процеси. Међутим, они могу здружено дејствовати – сетимо се Фоконијеове и Тарнерове компресије позајмљивањем, која јесте појмовна интеграција јер подразумева постојање два улазна простора. Они, додуше, немају исти статус – један (онај који даје оквир бленди) више је по човековој мери. Тај улазни простор бисмо, због његове специфичне улоге, могли назвати *компрсивном призмом (K-призмом)*, чиме бисмо додатно потцртали његову функцију у интеграционој мрежи: садржај фокусираног улазног простора се кроз њега рефлектује у бленду. Ако имамо у виду минимални модел компресије, оваквој појави би пристајало одређење *индиректна компресија* или *компресија појмовном интеграцијом*.

Дијаграм 2. Минимални модели појмовне интеграције и компресије

1.2. Примарне метафоре и појмовна компресија

Термин *примарне метафоре* сковао је Џ. Грејди, разрађујући питање мотивације метафоричких веза. Под примарним метафорама овај аутор подразумева искуствено мотивисане релација између двају појмова који припадају човековом основном искуству, при чему је изворни појам чулне природе, а циљни представља натчулну надградњу⁸ (в. Grady 2002; Grady 2005; Grady 2008; Lakoff, Johnson 1999). Изворни и циљни појам су корелационо повезани – могуће је реконструисати тзв. примарну сцену (Grady 2002) у којој су оба појма коактивирана. Како то Грејди (Grady 2005) наводи, списак Фоконијеових и Тарнерових виталних релација требало би допунити *корелацијом* – појмовним односом који се може сматрати подлогом за развој метонимијских и примарно-метафоричких веза. Тако су, рецимо, појмови ВЕЛИКО и БИТНО искуствено повезани (објекти који заузимају велики део човековог видног поља често се намећу његовој пажњи као битни), а стабилност те корелације омогућила је да се о БИТНОСТИ говори у терминима ВЕЛИЧИНЕ и онда када БИТНОСТ није њена последица. Не може, наводи Грејди (Grady 2005), свака корелација постати примарна метафора, а услови које мора задовољити су: 1. изворни појам припада *чулном*, а циљни *не-чулном* искуству; 2. оба појма морају делити заједничку суперсхему; 3. појмови морају бити коваријантни (промена везана за један појам повлачи промену код другог: рецимо, смањивање физичке величине – умањивање значаја). Термином *суперсхема* Грејди (Grady 2008) означава апстрактну структуру заједничку изворном и циљном појму примарне метафоре – реч је, очигледно о типу информације који у теорији појмовне интеграције бележи генерички простор. Тако су, рецимо, у метафори ЈАСНО ЈЕ ВИДЉИВО

⁸ За ову дистинкцију Лејкоф и Џонсон (1999) користе термине *објективно* и *субјективно искуство*. Грејди говори о *чулном* и *не-чулном искуству* (2005), односно *сликовном* и *одазивном садржају* (2008). Ми смо се, ипак, одлучили да ту дистинкцију означимо као *чулно* : *натчулно*.

оба појма *скаларна својства*, док су у метафори ОСТВАРИВАЊЕ ЦИЉА ЈЕ КРЕТАЊЕ КА ОДРЕДИШТУ оба појма *теличне активности*. Грејди је своју теорију примарних метафора експлицитно повезао са Фоконијеовом и Тарнеровом теоријом (Grady 2005) налазећи да су примарне метафоре, заправо, трајне појмовне везе између чулног и натчулног домена, које, стога, могу представљати лако доступну улазну структуру за појмовну интеграцију.

У том смислу, примарне метафоричке везе можемо очекивати између не-компресованог простора и К-призме. Примарна метафора се, стога, може сматрати основним механизмом индиректне компресије.

2. Директна (де)компресија у политичкој карикатури

Расправљајући о извору хумора, Кестлер (Koestler 1964: 35) је закључио да се хумористички ефекат постиже узајамним деловањем *неочекиваности* и *савршене логичности*, који је назвао *бисоцијацијом* – мисаоним процесом који се истовремено дешава на два појмовна плана. И, заиста, преглед Кораксових политичких карикатура показао је да оне доносе дисонантни визуелни наратив, у коме свест о политичком идентитету актера није у складу са датом сценом. Разумети карикатуру, у том смислу, значи превазићи поменути дисонанцу, откривши у њој прикривену логичност. Иако се Кестлерове идеје о креативним процесима могу сматрати претечом Фоконијеове и Тарнерове појмовне интеграције, сматрамо да бисоцијација не мора бити тумачена као појмовна интеграција. Два истовремено активна мисаона поља која Кестлер помиње нису улазни простори – први, који представља директни наратив карикатуре, јесте компресовани простор, а други, онај у коме се неочекиваност претвара у логичност, јесте декомпресовани. Веза између тих *бисоцијативних* простора пак може бити директна или индиректна, што ћемо у наставку рада илустровати одговарајућим примерима.

О директној декомпресији карикатуре говоримо када је ишчитавање друштвено-политичке поруке из визуелног наратива ослоњено само на механизме директне декомпресије (манипулацију скалама, метонимијско стешњивање, синкопу). Овај процес ћемо илустровати примерима 1 и 2, а потом ћемо пажњу посветити нешто сложенијем случају вишеструке директне компресије (примери 3).

2.1. Пример 1

Ова Кораксова карикатура, настала 2005. године, приказује тројицу политичара како у воду гурaju камион-хладњачу из које вире људске ноге. Дисонанца у овом примеру потиче из смештања политичких актера у крајње бруталну улогу физичких каузатора заташкавања злочина. Асоцијација је јасна – карикатура се надовезује на наратив о хладњачи са људским лешевима која је 1999. откривена у Дунаву, у близини Кладова. Могло би се рећи да декомпресија

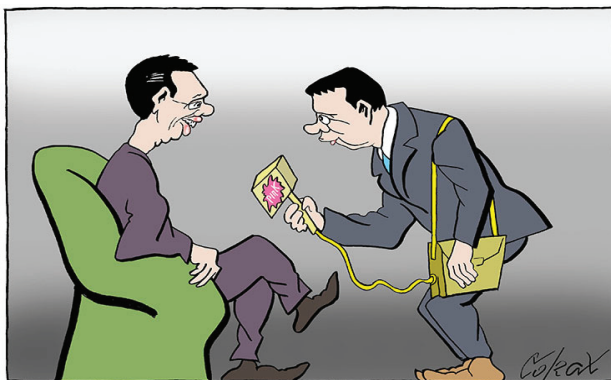
карикатуре почива на каузалном усложњавању – оно што је карикатуриста приказао као директну физичку каузацију (тројица људи гурају хладњачу у реку) развија се у представу о ратном злочину са сложеним каузалним ланцем који отпочиње носиоцима политичке одговорности а завршава се извршиоцима злочина и заташкивачима. Довођењем политичких актера на место директних физичких каузатора у први план се истиче одговорност политике коју они заступају. Примећујемо да декомпресија у оваквом „читању“, очигледно, почива на сажимању темпорално-каузалне скале и синкопи (појединци репрезентују политику којој припадају).

Карикатура 1. Извор: Sorax Danas, 108. страна

2.2. Пример 2

Карикатура, објављена у јануару 2015. године, доноси алогичну сцену: актуелни премијер интервјуише самог себе. Та алогичност је једини извор дисонанце, будући да организациони оквир (телевизијски интервју) припада домену очекиваних делатности савременог политичара. Дисонанца се разрешава разбијањем једноставног алогичног наратива на сложенију темпорално-спацијално-каузалну структуру – из јединственог догађаја у коме је иста особа и новинар и интервјуисани добијамо хронолошки низ који обухвата два хронотопски раздвојена догађаја: утицај на новинара током припреме за интервју и сам чин интервјуисања. Језгро декомпресије у овом случају чини метонимијско стешњивање: особа која врши утицај (премијер) и особа на коју се врши утицај (новинар) у карикатури су стопљени у једног актера (премијер у улози новинара).

Карикатура 2. Извор: www.pescanik.net

2.3. Пример 3

Карикатура 3. Извор: www.pescanik.net

Карикатура, настала у априлу 2015. године, приказује председника Србије како орденом одликује олупину. Организациони оквир наратива – додељивање ордена, упућује на реални и у тренутку настанка карикатуре актуелни догађај: председник Србије је након хеликоптерске несреће, која се догодила у марту 2015. године, погинуле (пилота, медицинско особље и бебу) постхумно одликовао. Шири наратив на који упућује карикатура укључује хеликоптерску несрећу, захтев јавности да се пронађу одговорни, потом јавна позивања појединих носилаца власти на одговорност праћена одбијањима владајућих структура да се та одговорност прихвати. Декомпресија почива на следећим механизмима:

1. *Сажимање темпоралне скале наратива:* у декомпресованом простору временски размак између несреће и одликовања износи око месец дана, док се у наративу карикатуре одликовање десило одмах по паду хеликоптера;

2. *Сажимање спацијалне скале наратива*: јасно је да се несрећа и одликовање нису десили на истом простору – у компресованој варијанти, они се дешавају у заједничком хронотопу, председник додељује ордење непосредно након пада и на месту саме несреће;
3. *Метонимијско стешњивање*: у компресованој верзији ордење је додељено самој олупини (што је омогућено метонимијом контакта САДРЖАТЕЉ ЗА САДРЖАНЕ ОБЈЕКТЕ);
4. *Догађајна синкопа*: наратив о хеликоптерској несрећи, који подразумева пад, реакцију јавности и одликовање, сведен је само на чин одликовања.

Какви су пак ефекти овакве компресије? Сажимања су сцену учинила бизарном, а бизарност (која је појачана веселим изразом председниковог лица) подстиче „читаоца“ на преиспитивање чина одликовања. Свођењем временског размака на минимум, карикатура „брише“ из компресоване варијанте наратива реакцију јавности (поменуте позиве на одговорност), сугеришући тиме да би само одликовање могло имати манипулативну функцију.

Пажњу привлачи још један бизарни детаљ: председник иза уха има заденуту зарђалу кашику. Реч је о амблему који у Кораксовим карикатурама прати политичаре који су спроводили и подржавали програм Српске радикалне странке, а који је, заправо, окидач за присећање на „виц“ о клању зарђалом кашиком, који је почетком рата деведесетих у једној телевизијској емисији испричао лидер те партије. Видимо да је реч о засебној, додатној, декомпресији коју, очигледно, није могуће извршити без одговарајућег позадинског знања. Она је пак вишеструка: амблем нас подстиче на актуализацију сећања на поменути „виц“, што, даље, упућује на политику мржње и рата која се симболички у њему огледа. Две декомпресоване структуре (једна централна: критички однос према чину одликовања погинулих у паду хеликоптера; и друга која додатно контекстуализује централну: политика која се базира на убијању и рату) могу се међусобно повезати дајући закључак о континуитету политике која не мари за људске жртве. У том смислу, декомпресија коју подстиче поменути амблем представља допунски контекст у коме се сагледају друштвени догађаји на које реферише наратив карикатуре.

Дијаграм 3. Централна и бочна декомпресија у примеру 1 и њихова потенцијална интеграција

3. Индиректна (де)компресија у политичкој карикатури

У свим досада представљеним примерима декомпресија је подразумевала узрочно и хронотопско развијање наратива карикатуре: уместо да наратив буде разбијен на два засебна ментална простора, актери су из позиције директних физичких каузатора померани у област узрочног политичког делања. Примери који следе другачији су јер генерисање значења карикатуре не почива на таквом усложњавању наратива. Сцена коју карикатура доноси у овим случајевима представља позајмљени образац посредством ког се елементи некомпресованог простора преводу у компресовану структуру. Овако настале, амалгамске наративне структуре варирају од изузетно једноставних перцептибилних догађаја без онтолошког мутирања идентитета политичких актера (примери 4 и 5) до сложенијих догађајних образаца у којима политички актери постају носиоци онтолошког мешовитог идентитета (примери 6 и 7).

3.1. Пример 4

Карикатура 4. Извор: Corax Danas, 87. страна

Карикатура доноси крајње бизарну сцену: током руковања један политичар уједа другог. Карикатура је настала 2004. године и говори о антиципацији политичке штете коју ће Демократској странци и њеном лидеру нанети коалиција са Демократском странком Србије. Ту идеју о политичкој штети карикатуриста је интересовао са К-призмом УЈЕСТИ НЕКОГ захваљујући појмовној метафори ШТЕТА ЈЕ ФИЗИЧКА ПОВРЕДА. Треба, ипак, приметити да је овим, индиректним, путем настао само део наратива бленде. Остатак је попуњем директном компресијом. Примећујемо две синкопе – лидери странака репрезентују саме странке, а чин руковања репрезентује склапање коалиције. Темпорално-каузално сажимање је такође очигледно: склапање коалиције (руковање) у тренутку настанка карикатуре представља актуелни догађај, док се штета коју ће та коалиција нанети ДС-у налази у будућности (као Кораксово предвиђање) – на карикатури склапање коалиције и трпљење штете су истовремени.

3.2. Пример 5

Овај пример је посебно занимљив јер показује како активирањем различитих примарнометафоричких веза иста, крајње једноставна ситуација (један човек стоји иза другог и својим шакама му прекрива очи) може генерисати мање-више различита декомпресована значења. Табела 2 показује основна читања дате карикатуре, а комбинацијом наведених примарних метафора могуће је усложњавати декомпресовану информацију.

Карикатура 5. Извор: Corax Danas, 68. страна

Структура у наративу карикатуре	Примарне метафоре између улазног простора и К-призме	Декомпресована структура
Коштуница не види где је Младић јер му је Младић шакама прекрио очи	ЗНАТИ ЈЕ ГЛЕДАТИ + ИМАТИ КОНТРОЛУ ЈЕ ДРЖАТИ У РУКАМА	Коштуница не зна (не жели да зна) где је Младић јер је под утицајем политике коју он репрезентује
Младић рукама држи Коштуничину главу	ИМАТИ КОНТРОЛУ ЈЕ ДРЖАТИ У РУКАМА	Коштуничине политичке одлуке су под утицајем политике коју репрезентује Младић
Коштуница је испред Младића	ШТИТИТИ ЈЕ СТАЈАТИ ИСПРЕД	Коштуница (политика коју он спроводи) штити Младића
Коштуница и Младић су збијени један уз другог	БЛИСКОСТ ЈЕ БЛИЗИНА	Коштуница дели Младићеве политичке идеје
Коштуница не може јасно да види шта се око њега догађа јер су му очи прекривене Младићевим шакама	РАЗУМЕВАТИ ЈЕ ГЛЕДАТИ	Коштуница не може да разуме стварност јер је заслепљен политиком коју репрезентује Младић

Табела. 1. (Де)компресија у примеру (5)

3.3. Пример 6

Карикатура с почетка 2000. године приказује Слободана Милошевића коме два тадашња члана владе, представљена као људи-пси, доносе у устима новине (као што пси доносе газди бачени штап). Карикатура је, несумњиво, бленда, а њена структура дата је у следећој табели:

Карикатура (бленда)	УП1: декомпресовани простор друштвених збивања	УП2: компресорска призма	Међупросторска релација
људи-пси	потпредседник владе и министар за информисање	дресирани пси	аналогија

Слободан Милошевић – дресер паса	Слободан Милошевић, председник државе	дресер паса	аналогија
новине које пси доносе	извештај о медијима	предмет који пси доносе власнику	аналогија
дресирање паса	Милошевић има потпуну контролу над политичким делањем Шешеља и Вучића	дресер има потпуну контролу над физичким понашањем паса	ИМАТИ КОНТРОЛУ НАД НЕЧИЈИМ РАДОМ ЈЕ ДРЕСИРАТИ ГА
држање новина у зубима	Шешељ и Вучић контролишу медије	пси држе предмет у устима	ИМАТИ КОНТРОЛУ НАД НЕЧИЈИМ ЈЕ ДРЖАТИ ТО

Табела 2. (Де)компресија у примеру (6)

Карикатура 6. Извор: Corax Danas, 31. страна

3.4. Пример 7

Носилац мешовитог идентитета на овој карикатури из 2006. године јесте тадашњи премијер, приказан у улози сликара који израђује портрет-потерницу Ратку Младићу. Структура интеграционе мреже дата је у табели.

Карикатура (бленда)	УП1: декомпресовани простор друштвених збивања	УП2: призма компресије	УП1-УП2 везе
премијер-сликар	премијер	сликар	аналогија
оптужени-модел	оптужени	модел	аналогија
сликање портрета-потернице	влада одржава формалну сарадњу са Хагом	сликање модела	аналогија
сликар види свог модела	премијер има информације о Младићу	сликар види свог модела	ЗНАТИ ЈЕ ВИДЕТИ

Табела 3. (Де)компресија у примеру (7)

Карикатура 7. Извор: Сорах Danas, 122. страна

3.6. Пример 8

Карикатура 8. Извор: www.pescanik.net

На овој карикатури из септембра 2014. дисонантни елемент је авион-крава. К-призма представља оквир МУЖЕЊА, чијим елементима „особа која музе“, „крава“, „млеко“ одговарају следећи елементи почетног простора: „вла-сник авио-компаније“, „авио-компанија“, „профит“. Декомпресовани простор и К-призма су повезани примарном метафором ОСТВАРИВАЊЕ КОРИСТИ ЈЕ ДОБАВЉАЊЕ КОРИСНЕ МАТЕРИЈЕ, која омогућава да ПРОФИТ буде концептуализован као МЛЕКО.

Карикатура (бленда)	УП1: декомпресовани простор друштвених збивања	УП2: призма компресије	Међупросторске везе
авион-крава	авио компанија	крава	аналогија
млеко	профит	млеко	ОСТВАРИВАЊЕ КОРИСТИ ЈЕ ДОБАВЉАЊЕ КОРИСНЕ МАТЕРИЈЕ
Арапин који музе	власник авио-компаније	човек који музе краву	аналогија
процес мужења	профитирање	мужење	аналогија

Табела 4. (Де)компресија у примеру (8)

Треба још приметити да поред појмовне интеграције и у овом примеру уочавамо и директну компресију: авио-компанија из простора друштвених збивања се, пројектујући се у бленду заједно са кравом из К-призме, синкопом сужава на авион.

3.7. Пример 9

Карикатура 9. Извор: www.pescanik.net

Ова карикатура из јануара 2015. године приказује необичну ситуацију: градоначелник Београда вози трамвај у који улеће премијер носећи у рукама пензионера (који је, заправо, сам карикатуриста). Већ је на први поглед јасно да је реч о статусу пензионера у наплати вожње у јавном градском превозу у Београду. Наиме, крајем 2014. године најављено је смањење повластица које су у ГСП-у београдски пензионери могли да остваре, да би се у јануару 2015. огласио премијер тражећи од градоначелника Београда да се питање повластица у градском превозу реши у корист пензионера. Механизми (де)компресије дати су у следећој табели:

Елемент карикатуре	Декомпресована информација	Механизам
Коракс није могао сам да уђе у трамвај	београдски пензионери, којима се укидају повластице у коришћењу ГСП-а	немогућност коришћења превоза > немогућност уласка у трамвај: примарна метафора + синкопа; сви пензионери > Коракс: синкопа
градоначелник вози трамвај и не зауставља се како би Коракс ушао	градска управа је најавила укидање повластица пензионерима у ГСП-у	онемогућавање коришћења политичком одлуком > онемогућавање коришћења физичким поступком (брзом вођњом): примарна метафора + синкопа
премијер у трку уноси Коракса у трамвај	премијер тражио од градоначелника да се проблем реши у корист пензионера	омогућавање коришћења политичком одлуком > омогућавање коришћења физичким поступком (уношењем у возило): примарна метафора + синкопа

Табела 5. (Де)компресија у примеру (4)

Пример је специфичан јер показује како примарне метафоре могу бити удружене са механизмима директне компресије у успостављању К-призме. Наиме, очигледно је да су структуре „брзо возити трамвај“ и „донети одлуку о укидању повластица пензионерима“ повезане примарном метафором ОНЕМОГУЋИТИ НЕКОМЕ КОРИШЋЕЊЕ НЕЧЕГА ЈЕСТЕ СПРЕЧИТИ ЊЕГОВ ФИЗИЧКИ КОНТАКТ СА НЕЧИМ, као што су структуре „унети у трамвај“ и „донети одлуку о враћању повластица“ повезане примарном метафором ОМОГУЋИТИ НЕКОМЕ КОРИШЋЕЊЕ НЕЧЕГА ЈЕСТЕ ДОВЕСТИ НЕКОГ У ФИЗИЧКИ КОНТАКТ СА НЕЧИМ. Ипак, видимо да примарна метафора, заправо, само апстрактно структурира К-призму појмовима „омогућити/онемогућити физички контакт“, чија је конкретизација, заправо, производ синкопе: хронотоп трамваја, у коме се одигравају ситуације „возити брзо“ и „уносити“, метонимијски је повезан са некомпресованом информацијом.

Као и у примеру 3, и овде постоји елемент који нас подстиче на још једну, бочну декомпресију. Реч је о капуту који носи главни актер и који се лако декомпресују у наратив о премијеровом спасавању детета из сметова код Фекетића (реч је о догађају с почетка 2014. године). Овај нови бочни ментални простор, који је настао директном декомпресијом, контекстуализује централну декомпресовану структуру, наводећи „читаоца“ да у тим два догађаја учини слични наративни образац о политичару спасиоцу.

4. Закључак

У теоријском уводу овог рада разматран је статус компресије у теорији појмовне интеграције. Уочено је да овај сазнајни феномен не морамо увек посматрати као појмовну интеграцију и предложен је минимални тропросторски модел за проучавање директне појмовне компресије. Такав модел пажњу истраживача ус-

мерава на сам чин (де)компресије и механизме који га омогућавају. Индиректна компресија пак укључује појмовну интеграцију, па се четворопросторски модел чини прикладним за њен опис (при чему би се, ако нас занима сама компресија, уместо два улазна простора могло говорити о некомпресованом простору и призми компресије кроз коју се он пројектује у бленду). Као што директна компресија почива на механизмима скалирања, синкопе и метонимијског стешњивања, тако се примарне метафоре могу одредити као основни механизам индиректне компресије. Директну и индиректну компресију смо, потом, илустровали на примерима политичких карикатура Предрага Кораксића Коракса.

Политичка карикатура доноси визуелно испрличани наратив, а њено разумевање, заправо, представља његово усложњавање. Окидачем тог усложњавања, како су то показали издвојени примери, може се сматрати организациона дисонанца сцене. Учили смо неколико извора те дисонанце: 1. неусаглашеност политичке улоге актера и наративизоване ситуације (нпр. политичари гурају хладњачу у реку, политичар вози трамвај); 2. бизарност ситуације (политичар уједа другог политичара, политичар је сервиран као храна тужиоцу); 3. алогичност ситуације (политичар интервјуише самог себе). Дисонанца се, како то показује анализа у предложеном моделу, може разрешити директним или индиректним путем. Док први тип декомпресије представља развијање каузалне и хронотопске структуре наратива, други подразумева издвајање наративне схеме и њено читање у метафоричком кључу. Притом, и у случајевима индиректне компресије често се само део наратива карикатуре структурира посредством К-призме, док остатак представља продукт директне компресије.

Анализа је показала да компресија и појмовна интеграција, као два когнитивна феномена у чијој се основи уочава Фоконијеов и Тарнеров принцип довођења на људску меру, могу стајати у различитим односима. Прво, директна компресија се може посматрати као процес који не зависи од интеграције засебних менталних простора. Са друге стране, индиректна компресија је специфична варијанта појмовног интегрисања. Међутим, видели смо да појмовна интеграција није повезана само са индиректном компресијом: ако у датој појмовној структури постоји неколико окидача за независне директне компресије, декомпресовани ментални простори могу се потом интегрисати у јединствену значењску целину. Поред тога, учили смо и да у процесу конкретизације К-призме, као улазног простора, значајну улогу могу имати механизми директне компресије. Таква врста појмовне зависности (К-призма је, тада, заправо и сама компресована варијанта простора друштвено-политичких збивања) оправдава вертикално устројство улазних простора у компресији интеграцијом.

Литература

- Bergan, B. 2004. To Awaken a Sleeping Giant. Cognition and Culture in September 11 Political Cartoons. In *Language, Culture, and Mind*, Michel Achard and Suzanne Kemmer, eds. Stanford: CSLI Publications. [Online] Доступно на:

- https://www.researchgate.net/publication/254304620_To_Awaken_a_Sleeping_Giant_Cognition_and_Culture_in_September_11_Political_Cartoons [2015, January, 6]
- Coulson, S. What's so funny?: Conceptual integration in humorous examples. [Online] Доступно на: <http://www.cogsci.ucsd.edu/~coulson/funstuff/funny.html> [2015, January, 6]
- Coupe, W. A. 1969. Observation on a Theory of Political Caricature. *Comparative Studies in Society and History*, 11/1, 79–95.
- Džanić Delibegović, N. Who was born with a silver foot in his mouth? Modified idiomatic expressions in political cartoons. *Jezikoslovlje*, 14/2–3, 323–336.
- Fauconnier, G. & Turner, M. 2002. *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books.
- Fauconnier, G. & Turner, M. 2003. Metaphor, metonymy, and binding. In *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, R. Driven, R. Parings, eds., 469–487. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Grady, J. 2003. Converging evidence for the notions of subspace and primary space. In *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, R. Driven, R. Parings, eds., 533–554. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Grady, J. 2005. Primary metaphors as inputs to conceptual integration. *Journal of Pragmatics*, 37, 1595–1614.
- Grady, J. 2008. Image schemas and perception: Refining a definition. In *From Perception to Meaning*, B. Hampe, ed., 35–56. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Koestler, A. 1964. *The Act of Creation*. London: Hutchinson & Co.
- Lakoff, G. & Johnson, M. 1999. *Philosophy in the Flesh*. New York: Basic Books.
- Medhurst, M. J. & Desousa, M. A. 1981. Political Cartoons as Rhetorical Form: A Taxonomy of Graphic Discourse. *Communication monographs*, 48, 197–236.
- Streicher, H. L. 1967. On a Theory of Political Caricature. *Comparative Studies in Society and History*, 9/4, 427–445.

Vanja Miljković

(DE)COMPRESSION AS THE SEMANTIC MECHANISM IN THE POLITICAL CARTOON

Summary

In this paper we discussed the relationship between compression and conceptual integration within Fauconnier and Turner's theory. We found that these two conceptual phenomena are distinguishable despite the fact that both are the result of the same guiding principle of achieving a human scale. Thus, the minimal model for analyzing compression has three mental spaces (unlike Fauconnier and Turner's minimal model of conceptual integration which consists of four spaces): the decompressed, the compressed, and the generic space. In this model there is no need for two inputs because the standard mechanism of compression

(the scaling, the syncopation, and the metonymic tightening principle) are sufficient to explain the relationship between the decompressed and the compressed structure. On the other hand, compression and integration act together if the frame of the compressed space could not be derived directly from the decompressed one. In that case, there is actually a fourth space – *the prism of compression* – and this process could be called *indirect compression*. Further, we showed, on the examples of the political cartoons, what direct and the indirect (de)compressions look like. For that propose we used the cartoons of the well-known Serbian caricaturist Predrag Koraksić Corax. The trigger of the decompression in both cases is a dissonant element in the visual narrative of the cartoon. If that element is an unstable conceptual mixture, it will be naturally decomposed in the input spaces. Otherwise, if dissonance could be eliminated by direct conceptual “translating” of the compressed cartoon narrative into the decompressed one with decompression mechanisms, there is no need for the complex model of integration of two input spaces.

vanja.miljkovic@isj.sanu.ac.rs
pablo_astrid@yahoo.com

JEZIK, KNJIŽEVNOST, ZNAČENJE
Jezička istraživanja
april 2015

Izdavač
Filozofski fakultet u Nišu
Ćirila i Metodija 2

Za izdavača
Prof. dr Goran Maksimović, dekan

Lektura
Marija Šapić (srpski)
Marta Dimitrijević (engleski)
Kelsey Montzka (engleski)

Dizajn korica
Darko Jovanović

Prelom
Milan D. Ranđelović

Format
17x24

Štampa
SCERO PRINT - Niš

Tiraž
100 primeraka

ISBN 978-86-7379-409-9